

Jaargang 35

maart 2020

nummer 100

Groninga

Vriendenbulletin

STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

Colofon

Inhoudsopgave

Colofon

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen
H.T. van Veen

Ontwerp en vormgeving:
MOTTOW, martijn otto wolf

Redactieadres:

H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Afbeelding omslag:
Forum Groningen.

Foto: Tom van der Meulen

Kopijdatum nummer 101:
15 mei 2020

Kopij aanleveren in Word, foto's:
JPEG, Tiff of EPS

Tom van der Meulen 3
Van de voorzitter

Pieter Bootsma 4
Hoe het College van B&W de Taad buiten spel zet bij het verlenen van
omgevingsvergunningen.

Tom van der Meulen 5
Honderd afleveringen Vrienden bulletin - een steekproefsgewijs overzicht
van wat de Vrienden beweegt

Pieter Bootsma, Piet Pellenbarg, Henk van Veen 7
Oostwand, Nieuwe Markt en Forum: resultaat van 75 jaar werken aan
de Grote Markt.

Inleiding 7

Verleden, verwoesting en wederopbouw 7

Herbezinning, hernieuwing en herinrichting 10

Forum en Oostwand in het Bulletin van de Vrienden, een reflectie 14

Activiteiten
Het resultaat: Gesprek over Forum, Nieuwe Markt en Oostwand 18
Wandeling met thema "75 jaar grote Markt"

Groningana 19

Groninga

Van de Voorzitter

Deze aflevering van het Vrienden-bulletin is de honderdste. Reden om daar iets bijzonders van te maken. Wat ligt er dan meer voor de hand dan met een *Forum-special* uit te komen. Uiteindelijk kun je niet om dit gebouw heen. Wat er ook over gezegd kan worden, al bij de bouw, en nu nog sterker, na de opening, is het *the talk of the town*. Pieter Bootsma, Piet Pellenburg en Henk van Veen bekijken in gezamenlijkheid en beknopt de geschiedenis, van Oostwand, Nieuwe Markt en Forum. Een mooie opfrisser voor hen bij wie het allemaal een beetje was wegge-zakt. Op 22 april wordt een discussieavond aan het Forum gewijd. Zie daarvoor de activiteitenpagina. Uit hun verhaal kunt u afleiden dat de wederopbouw van de Grote Markt c.a. een buitengewoon problematische geschiedenis heeft gehad. Cor Wagenaar heeft hierover in zijn 'Tussen Grandezza en Schavot' uit 1991 ook al bericht. Daaruit put ik nog dat Granpré Molière, exponent van de Delftse school en betrokken bij de wederopbouw van de Grote Markt, op zichzelf geen behoudzucht of conservatisme verweten kan worden: hij dacht in zijn stedenbouwkundig werk in structuren, abstracte constanten, en als een historisch gegroeide situatie zich daar slecht mee verhiel, dan moest die maar sneuvelen. Zo beschouwde hij de

Harmonie en de Stadsschouwburg als vruchten van de negentiende-eeuwse bourgeois-cultuur. De Korenbeurs waardeerde hij als symbool van eenzijdige economische en technische vooruitgang. Bovendien benam die het zicht op het koor van de A-kerk. Ten aanzien van een cultuurpaleis op de Markt stond Granpré aanvankelijk aarzelend, omdat het grote gebouw zou concurreren met andere grote volumes als het stadhuis. Maar achter een 'coulisse' van winkels kon het. Vermelding verdient nog dat P.L. de Vrieze als medewerker (tekenaar) van Granpré Molière bij de plannen was betrokken. Hij was het – en nu nemen we even een sprong in de tijd – die het initiatief nam tot het oprichten van de Stichting Vrienden van de Stad Groningen in 1984.

Naast het Forum vraagt de actualiteit ook om aandacht te geven aan het gebouw *Mercado* aan de Rode Weeshuisstraat. Pieter Bootsma laat zien dat artikel 4 lid 1 uit het Besluit Omgevingsrecht de gemeente de mogelijkheid geeft het bestemmingsplan te omzeilen door afwijkingen van het bestemmingsplan, het bouwvolume betreffend, te benoemen als *bijbehorend bouwwerk*. Een buitenplanse (!) procedure waarbij de raad wordt omzeild. Niet alleen werd de raad in 1946 gepasseerd, maar dat overkomt hem ook nu. Zonder het te beseffen?

Hoe het College van B&W de Raad buiten spel zet bij het verlenen van omgevingsvergunningen.

Mensenborgh Wijkzand Projectontwikkeling (MWPO) is een belangrijke speler aan de Grote Markt. Merckt, gesitueerd in de nieuwe Oostwand wordt gebouwd in opdracht van deze firma, die ook eigenaar is geworden van het V&D-complex. Het Student Hotel is enige jaren geleden door MWPO gerealiseerd. En MPWO heeft opdracht gegeven tot de bouw van Mercado aan de Rode Weeshuisstraat 4 op de plaats waar tot voor kort een supermarkt huisde. Het nieuwe pand dat acht bouwlagen zal tellen zal huisvesting bieden aan een versmarkt en aan een veertigtal appartementen in de hogere prijsklasse.

Daarmee zal een gebouw verrijzen dat aanzienlijk uitsteekt boven de er voor gelegen 16 meter hoge Noordwand van de Grote Markt. Nu is dat al het geval met het V&D-gebouw dat op enige afstand van zijn voorgevel is opgetopt met enkele lelijke bouwlagen. Mercado krijgt een hoogte van 28,5 meter behoudens de liftkoker die tot 29,7 meter reikt.

In december 2019 verstrekt de gemeente een omgevingsvergunning voor de bouw van Mercado. Bij het bestuur van de Vrienden rijst, evenals bij de andere bij het Platform Cultureel Erfgoed Groningen aangesloten organisaties, de vraag hoe het college tot het verstrekken van de vergunning kan overgaan, gezien de hoogtenorm van 18 m die voor een pand op het adres Rode Weeshuisstraat 4 in het bestemmingsplan

Binnenstad van 2014 is vastgesteld (met een afwijkingsbevoegdheid van B&W tot 1 meter mits het aantal bouwlagen daardoor niet vermeerderd). Het nu afgebroken gebouw was 18 m hoog. Het bestemmingsplan streeft naar een beheersbaar en geleidelijk transformatieproces in de binnenstad, vandaar zijn hoogtenorm van 18 meter.

Een andere stedenbouwkundige visie
Het moge duidelijk zijn, de bouw van Mercado zal niet overeenkomstig de

gesitueerd die boven de Noordwand uitkragen. Waarom dat moet wordt niet duidelijk gemaakt.

Een bureaucratisch trucje

Hoe kan het college van B en W bij het verlenen van de omgevingsvergunning het door de gemeenteraad in 2014 vastgestelde bestemmingsplan omzeilen? Daartoe wordt gebruik gemaakt van een artikel uit een bijlage van het BOR (het Besluit Omgevingsrecht) dat sinds de *Crisis en Herstelwet* geldt en na

de vraag rijst hoe het college tot het verstrekken van de vergunning kan overgaan

voorgenomen geleidelijke transformatie van de binnenstad plaats vinden. MPWO heeft, zo wordt in de aanvraag voor de omgevingsvergunning gesteld, samen met ambtenaren van RO/EZ het stedenbouwkundige idee ontwikkeld van de *tweede lijn* achter de Noordwand van de Grote Markt die begint bij het Kwinkenplein en via de Rode Weeshuisstraat doorloopt over het Broerplein naar de Harmonie waaraan zelfstandige, grote gebouwen zijn of worden

de crisis is gehandhaafd. Toegepast op Mercado wordt het gebouw tot 18 meter toegestaan volgens het bestemmingsplan. De volgende bouwlagen tot de hoogte van 28,5 meter met de liftkoker tot 29,7 meter worden beschouwd als zogeheten *bijbehorend bouwwerk* en kunnen volgens art 4 lid 1 uit de bijlage van het BOR in afwijking van het bestemmingsplan buitenplannen door het college van B en W worden toegestaan. Deze buitenplanse afwijking is zonder beperking:

het college zou ook tot bijvoorbeeld 50 meter een omgevingsvergunning hebben kunnen verstrekken. Kortom, het had nog veel erger gekund met het buitenmaatse bouwen aan de Rode Weeshuisstraat

Gemeenteraad

Voor kleine afwijkingen van de hoogtenorm is in het bestemmingsplan vaak een begrenzing opgenomen waar het college gebruik van mag maken bij het verlenen van een omgevingsvergunning: er is dan sprake van een binnenplanse afwijking. Bij een buitenplanse afwijking die deze begrenzing overschrijdt wordt de gemeenteraad

geïnformeerd en kán een verklaring van de Raad vereist zijn dat zij geen bedenking heeft tegen het verlenen van de omgevingsvergunning. Als het college echter gebruik maakt van het BOR-artikel kan door het college onbeperkt worden afgeweken van de hoogtenorm van het bestemmingsplan zonder dat de gemeenteraad de kans krijgt een oordeel te vellen over de bouwvraag en zonder dat de burgers bij de behandeling in de raad kunnen inspreken. Deze praktijk wordt tegenwoordig door het college gehanteerd zonder dat de raadsleden ook maar in de gaten hebben dat de bordjes in de gemeente Groningen inmiddels fundamenteel zijn verhangen.

Zelfs een rol als klapvee wordt de raadsleden niet meer gegund. B&W maakt van het BOR-artikel gebruik om de gemeenteraad op een bureaucratische manier uit te schakelen. Zo gaat dat met Rode Weeshuisstraat 4 en met de Kunstwerf en Klein Toornvliet (Verlengde Hereweg 183) en zo zal het ongetwijfeld gaan met de optopping die de universiteit plant voor Oude Boteringstraat 18 (de oude Openbare Bibliotheek), het iconisch bouwwerk van Grassi, de meester in het bouwen in de context van een historische binnenstad. Bij die ingreep was de raad indertijd nog volop betrokken!

Honderd afleveringen Vrienden bulletin – een steekproefsgewijs overzicht van wat de Vrienden beweegt

Tom van der Meulen

Het eerste Vriendenbulletin, verschenen in november 1985, en door drie nietjes bij elkaar gehouden, is een monument van enthousiasme en zelfwerkzaamheid. Interessant is te lezen dat een oproep wordt gedaan om 'ideetjes' voor een alternatief van de naam 'Vriendenbulletin'; blijkbaar is daar niet iets verkiesliks uit voortgekomen. Verder kon men een lidmaatschapskaart tegemoet zien voor het jaar 1986. En wat willen de Vrienden? "Het bevorderen van de belangstelling voor de geschiedenis van Groningen; het bevorderen van de meningsvorming over hedendaagse ontwikkelingen in deze stad; en het reageren op deze ontwikkelingen". Aan deze doelstellingen gaat vooraf: "De Stichting Vrienden van de

Stad Groningen komt op voor de belangen van Groningen als historische stad met haar middeleeuwse kern en haar uitgebreide buitenwijken". Kijken we negen nummers verder, dan is in nr 10 (1990) de doelstelling uitgebreid met het "helpen uitdragen van een positief beeld van de stad Groningen". En de meningsvorming over hedendaagse ontwikkelingen geschiedt vanuit "de historische achtergrond". De preambule is gewijzigd in: "De Stichting Vrienden van de Stad Groningen, opgericht in november 1984, komt op voor de belangen van Groningen als centrum van Noord Nederland en belangrijke stad". Weg buitenwijken, weg middeleeuwse kern. Aflevering nr 20, april 1996, laat een identieke

formulering zien en die houdt het vol in de nummers 30 (september 2001), 40 (november 2004), 50 (oktober 2007), 60 (maart 2010), 70 (september 2012). Maar nr 20 laat nog iets zien: de lezers worden opgeroepen zich een Vriendenparaplú (fl 30,-) dan wel een vriendenpin, een speldje, (fl 3,50) aan te schaffen. Die pin is nog steeds bij ons (gratis) te verkrijgen. Op Marktplaats wordt hij voor € 0,50 aangeboden.

De 'vrienden van de stad groningen' pin

Vriendenbulletin nr 1, november 1985

Aflevering 80 (maart 2015) ademt enig realiteitsbesef: de stichting ziet voor zich geen taak weggelegd voor het behartigen van de belangen van Groningen als historische stad en als centrum van Noord Nederland, maar opteert voor een meer bescheiden: "... komt op voor de ruimtelijke kwaliteit van de stad Groningen". De doelstellingen zijn kort (!) samengevat: "Wij zetten ons in voor een goede ruimtelijke kwaliteit. Dat betekent dat zowel gebruikswaarde, belevingswaarde

als toekomstwaarde gewaarborgd worden. Rekening houdend met hedendaagse en zo mogelijk toekomstige ontwikkelingen zetten we in op het respectvol benaderen van de historisch gegroeide architectonische en stedenbouwkundige inrichting van de ruimte. Onze aandacht gaat vooral uit naar de binnenstad (gebied binnen de voormalige stadswallen). Het handhaven en verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit is daar een extra lastige opgave, terwijl dit gebied wel bepalend is voor de identiteit

van de stad als geheel. [Ingezette middelen zijn: bijdragen] aan de meningsvorming over architectuur en openbare ruimte d.m.v. het organiseren lezingen, debatten en excursies [en] door het volgen van en reageren op ontwikkelingen". Kortom, een hele mond vol. In nr 90 (september 2017) was deze tekst al omgevormd tot die welke nog steeds op de achterzijde staat.

De binnenstad is de lieveling van de Vrienden, maar soms verdwijnt de aandacht ervoor wat. In het eerste nr wordt de middeleeuwse kern expliciet genoemd, maar wel in gezelschap van de uitgebreide buitenwijken. Dan verdwijnen deze stadsdelen een groot aantal afleveringen uit de tekst, om in nr 80 weer op te duiken. En nu staat in de tekst: "We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad als geheel en de ruimere context van de stad". Overigens: in de statuten (uit 1984) staat in artikel 2 genoemd: "De stichting heeft als doel het in de ruimste zin bevorderen van het behoud van het karakter van de stad Groningen in het algemeen en van de kern in het bijzonder". Of we tegenwoordig voor 'behoud' zouden kiezen is de vraag, en drie maal 'van' achter elkaar is rijkelijk veel, maar het karakter is prima en naar zijn aard beslist niet voor de eeuwigheid in beton gegoten – sterker nog: het is niet te omschrijven. En ontwikkelt zich. Zo kunnen de Vrienden nog wel een tijdje vooruit.

Oostwand, Nieuwe Markt en Forum: resultaat van 75 jaar werken aan de Grote Markt

Inleiding

Als een ruimende wind trekt in de afgelopen decennia de veranderzucht rond de Grote Markt, van West naar Noord naar Oost. Die veranderzucht wortelt in ontevredenheid over de resultaten van de wederopbouwperiode na de tweede wereldoorlog. Vóór de Tweede Wereldoorlog wordt de Grote Markt ervaren als mooi, levendig, en intiem. Maar na de oorlogshandelingen in april 1945 is zij ineens 'woest en ledig' en moet helemaal nieuw worden opgebouwd. Dat duurt een tijd. Pas in 1975 is de wederopbouw voltooid, met moderne architectuur. Maar echt gelukkig zijn de Groningers daar nooit van geworden. De sfeer van weleer is weg, en de zucht tot verandering steekt op. Begin jaren negentig van de vorige eeuw is de tijdgeest rijp voor een eerste ingreep aan de westkant en wordt daar het Waagstraatcomplex gerealiseerd. Een verandering die algemeen stemt tot grote tevredenheid bij de meeste stadjsers. Nog terwijl de herbouw aan de westkant gaande is start de discussie over het vervangen van de wederopbouwarchitectuur aan de Noordwand. Maar het plan daarvoor loopt vast op de weerzin van diezelfde stadjsers tegen de aanleg van een (aan het plan gekoppelde) parkeergarage onder de markt. Sindsdien is het daar qua plannenmakerij windstil, maar steekt tegelijk een nieuwe storm op over de Oostwand van de markt, waar uiteindelijk alles tegen de vlakke zal gaan, en inmiddels een nieuw iconisch gebouw is verzezen: Het Groningen Forum. Niet direct aan de

Grote Markt zelf gelegen, maar bij een nieuw klein plein (De 'Nieuwe Markt') achter een ook helemaal nieuwe Oostwand. Het Groningen Forum is geopend in november vorig jaar. Tijd voor bezinning. Zijn de stadjsers met de nieuwe Oostwand, het nieuwe pleintje, en het Forumgebouw net zo blij als eerder met het Waagstraatcomplex? Is het geworden wat we ervan mochten verwachten na de jarenlange discussies die erover zijn gevoerd? Weerspiegelt het de meningen en wensen die de Vrienden van de Stad Groningen door de jaren heen hebben geuit? In april organiseren de Vrienden een paneldiscussie over dit onderwerp. Hier, als opmaat naar die discussie, een beknopte blik op de geschiedenis van alle veranderingen rond de Markt.

Verleden, verwoesting en wederopbouw

De Grote Markt van vóór 14 april 1945

In de hal van het stadhuis valt het tafereel te bewonderen van de paardenkeuring op de 28e augustus dat Otto Eerelman in 1921 schilderde. Eigenlijk lijken de paarden en de keurende notabelen voor de kunstenaar maar een aanleiding om de fraaie gevelwand van de Grote Markt af te kunnen beelden. De werkelijkheid schijnt wat minder kleurrijk en fraai te zijn geweest. Het aantal monumentale gevels was niet zo groot. Van de 51 gevels van de Grote Markt waren er 9 door het rijk uitgeroepen tot monument, de gemeente Groningen rekende met

16 gevels. Als de Grote Markt een fraaie indruk naliet kwam dat door de regelmatigheid in de breedte van de panden en de geslotenheid van de pleinwanden die door de smalle uitmondingen van de op het plein uitkomende straten nauwelijks werd onderbroken en de intieme sfeer van het plein bevorderde.

Otto Eerelman, de Paarden-keuring op de Grote Markt op de 28e augustus (1920). (fragment)

Niemand heeft de kwaliteiten van de Grote Markt beter getypeerd dan de directeur van gemeentewerken, ir. Schut, die na de oorlog schreef: "De Groote Markt had voor de verwoesting een eigen sfeer die geheel was aangepast aan de Groningsche volksaard. Ondanks de aanwezigheid van een aantal minder fraaie of zelfs lelijke gebouwen vormde de Markt een harmonieus geheel; stoer en gesloten door haar rechthoekige begrenzing met weinige, nauwelijks opvallende onderbrekingen, evenwichtig door de gelijkheid van de wanden en van een krachtige

eenvoud door slechts twee accenten: de Martinitoren en het stadhuis.” Kortom, de Grote Markt als de versteende expressie van de veronderstelde Groningse volksaard: evenwichtig, stoer, gesloten, egalitair met enkele markante uitschieters. Mooier kan het niet in de stedenbouw: dat het stadshart en de burgers één en dezelfde geesteshouding tot uitdrukking brengen.

De verwoesting: 14, 15 en 16 april 1945

In april 1945 wordt Groningen frontstad¹. Op zaterdag 14 april steken de nerveuze Duitsers de Waagstraat in brand. Ze zouden vanaf de daken zijn beschoten. De Waagstraat en een groot deel van de Guldenstraat waaronder het café Dik (*Chez Dique*) waar de schilders van *De Ploeg* zich rond de *genieëntafel* plachten te verzamelen branden af. De brand houdt uiteindelijk halt voor het laatste pand van de Waagstraat, het *Goudkantoor*, dat het Noordelijk Scheepvaartmuseum huisvest. Ondertussen heeft de brandweer de collectie waaronder een zestig tal authentieke scheepsmodellen overgebracht naar het café *De Unie* aan de noordzijde van de Markt. Het café zal de volgende dag in het inferno dat dan losbreekt ten onder gaan met de er ondergebrachte collectie. Op zondag 15 april te 3 uur in de middag bezetten de Canadese troepen de panden langs de zuidzijde van de Grote Markt en om 7 uur vangt het bombardement van de *Sherman-tanks* aan op de oost- en noordkant waar de Duitsers zich hebben verschanst. 's Nachts zien de Groningers in de omringende wijken de vlammen in de binnenstad hoog opblazen. Nadat op 16 april de strijd is beëindigd zal ze verbijsd de aanblik van hun geliefde Grote Markt ondergaan: overal puin en geblakerde muren. Van de 21 panden aan de

noordzijde zijn 18 totaal verwoest en de overige 3 zwaar beschadigd en nauwelijks herstelbaar, van de oostzijde zijn 7 van de 8 panden verwoest. De volgende dagen zullen een aantal van de nog overeind staande gevels imploderen. Haastig wordt wat er nog overeind staat, in opdracht van ir. Schut gestut. De provinciale vertegenwoordiger van de Monumentenzorg, ir. Wittop Koning, wil de bijzondere onderdelen van de gevels nauwkeurig in kaart brengen om ze vervolgens zorgvuldig af te breken. Maar op 14 mei, een maand na de strijd, staat er een krachtige wind die de gevel van het *Huis met de Schone Gevel* omblaast. De arbeidsinspectie grijpt dan in met het oog op de veiligheid van de arbeidskrachten

het gemeentebestuur de gevels zou hebben laten omtrekken om daarmee een herbouw van de Grote Markt in oude staat te verhinderen terwijl Wittop Koning de mogelijkheid van reconstructie wilde behouden. Die gedachte kun je nog steeds aantreffen in *Stad van het Noorden*, het boek dat de geschiedenis van de stad in de 20e eeuw beschrijft en dat op aandrang van burgemeester Ouwerkerk in 2003 verschijnt². Het grondige archiefonderzoek van B.P. Tuin dat hij in de edities van 2009 en 2010 van *Hervonden Stad* publiceert maakt korte metten met de gedachte dat Schut met alle macht de eventuele herbouw van de Grote Markt mede zou hebben verhinderd. Hij blijkt zich juist tevergeefs te hebben verzet

Drie gebouwen uit eerdere tijden rijzen nog op in het verpulverde stedelijk landschap van weleer: de Martinitoren, het stadhuis en het Goudkantoor.

die er werkzaam zijn en verlangt het omtrekken van de muren. Schut en Wittop raken vervolgens in conflict over de vraag hoe de oude uit de middeleeuwen stammende stenen bij de afbraak van de muren het beste kunnen worden gespaard zodat ze kunnen worden hergebruikt voor de eventuele restauratie aan de Markt of voor de door het oorlogsgeweld beschadigde kerken in het oosten van de provincie. De ruzie vormt het oerverhaal voor de later in de stad rondgaande verhalen dat Schut, al dan niet in opdracht van

tegen veranderingen die geleid hebben tot een volstrekt andere Grote Markt dan die van voor 1945³.

Als eindresultaat van de verwoesting van de Grote Markt resteert in de herfst van 1945 een kale vlakte die zich vanaf de gespaarde zuidzijde naar het noorden uitstrekt tot het Roode Weeshuis en de Jacobijnerstraat, naar het westen tot en met het grootste deel van de Guldenstraat en naar het oosten tot achter het Feithuis en de Poelestraat. Drie gebouwen uit eerdere tijden rijzen nog op in het verpulverde stedelijk

¹ W.K.J.J. van Ommen Kloeke, *De bevrijding van Groningen*. Assen 1945

² M. Duijvendak en B. de Vries (red), *Stad van het Noorden, Groningen in de twintigste eeuw*, Assen 2003

³ B. Tuin, *Ruïnes op de Grote Markt, een geschiedenis van Goed en Kwaad. Deel 1 in 'Hervonden Stad 2009'*, Groningen 2010

landschap van weleer: de Martinitorren, het stadhuis en het Goudkantoor. Alleen in de herinnering van de Groningers zal de geliefde Grote Markt voortleven, een herinnering die steeds meer de gedaante krijgt van de verbeelding van Otto Eerelman.

De wederopbouw (1945–1975)

De rijksoverheid neemt in mei 1945 het wederopbouwbesluit dat alle zeggenschap over herstel en wederopbouw bij het rijk legt en de gemeentebesturen buiten spel zet. Dat is niet overeenkomstig de Groningse opvatting over de positie van de stad. Burgemeester Cort van der Linden verklaart *liever op de puinhopen te blijven zitten dan de stad te laten opbouwen zonder het gemeentebestuur*. De burgemeester neemt in september 1945 het initiatief om een gemeentelijke commissie voor de wederopbouw in te stellen om de burgerij bij de plannen te betrekken. Maar in zijn samenstelling is het een ambtelijke zaak: rijks- en provinciale overheden en allerlei gemeentelijke diensten zijn vertegenwoordigd evenals de Kamer van Koophandel maar slechts twee leden kunnen als burger-vertegenwoordigers worden beschouwd. En de dominante rol in de commissie is weggelegd voor de vertegenwoordiger van de rijksdienst voor de wederopbouw, ir. Verhagen, overeenkomstig het primaat in de wederopbouw dat de rijksoverheid zichzelf heeft toegeëigend. Voor Verhagen zullen de op zichzelf betreurenswaardige verwoestingen in de binnenstad kansen bieden om de al voor de oorlog gevoelde ruimtebehoefte voor grootschaliger functies en de afwikkeling van het verkeer aan te pakken. Daartoe kunnen de grondeigenaren worden uitgekocht of zo nodig onteigend zodat de grond opnieuw kan worden verkaveld. En zo kunnen de uitmondingen van de noordelijke straten op de Markt ter wille van het verkeer worden verbreed. In augustus 1945 wordt de Delftse prof. Granpré Molière

Maquette wederopbouwplan Grote Markt. Ontwerp Granpré Molière. Foto gemaakt door F. Vrijma. Groninger Archieven no 1785_12146

aangewezen als stedenbouwkundig adviseur voor de wederopbouw van Groningen. Granpré moet de eisen van de bij de wederopbouw betrokken spelers in plannen omzetten. Als de eerste plannen op 3 maart 1946 onder regie van het ministerie van Wederopbouw (en niet van de gemeente) worden gepresenteerd moet de noodraad die in afwachting van de verkiezingen als volksvertegenwoordiging van de stad optreedt uit de krant vernemen wat Granpré bedacht heeft. Op 26 juli 1947 wordt het basisplan van de herbouw van de Grote Markt, waarvoor Granpré de instemming van de wederopbouwcommissie heeft verworven aan de inmiddels gekozen gemeenteraad voorgelegd. In de plannen zijn de verlangens verwerkt van Verhagen – een grotere Markt door de rooilijn naar het oosten op te schuiven en grotere uitmondingen – maar ook van de burgemeester, die het bestuurlijke en ambtelijke apparaat van de gemeente aan de Grote Markt gevestigd wil zien in de vorm van een tweede stadhuis naast het oude. Aan de Oostwand heeft Granpré een cultuurcentrum getekend.

Wat te verwachten valt gebeurt, de raad die op geen enkele wijze bij de plannen betrokken is geweest, is zowel op de procedure als op de plannen zelf uiterst kritisch. Alleen, de kritische geluiden zijn divers. Zo willen de confessionele partijen geen vermindering van de oppervlakte gereserveerd voor de detailhandel. De liberalen en een deel van de confessionele partijen willen geen tweede stadhuis, de PvdA is tegen de brugverbinding tussen het oude en nieuwe gebouw. En de ARP is tegen het verdwijnen van de Waagstraat. De meerderheid in de raad spreekt zich op aandrang van de CPN uit voor de toepassing van moderne architectuur en moderne stedenbouwkundige opvattingen. Maar ook de Rijksdienst van de Monumentenzorg is zeer kritisch: de dienst is dan ook nooit bij de gemeentelijke adviescommissie voor de wederopbouw betrokken geweest. De weerstand dwingt Granpré tot steeds weer nieuwe aanpassingen in zijn plan. Op 31 mei 1949 is het eindelijk zover: het aangepaste basisplan wordt door de raad vastgesteld met 24 (PvdA en CPN) tegen 12 (confessionele partijen en

de liberalen) stemmen. Wat helpt is dat het tweede stadhuis buiten het basisplan wordt gehouden en ook de plannen voor het cultuurcentrum nog moeten worden ontwikkeld. Kortom het basisplan vertoont nog enkele witte vlekken. Dan zorgen allerlei ministeries in Den Haag voor vertraging en de rijksdienst voor de Monumentenzorg tekent bezwaar aan tegen de verbreding van de uitmonding van de Oude Ebbingestraat op de Markt. Gevolg is dat er geen rijksgeld voor de uitvoering van het project los komt. De gemeente heeft inmiddels na de goedkeuring van het basisplan door de gemeenteraad enkele nieuwe commissies voor de begeleiding van de wederopbouw opgetuigd. Een van de commissies moet de opdrachtgevers voor de bouw van nieuwe panden aan de Markt adviseren in hun keuze voor architecten van een moderne architectuur-opvatting. Voor Granpré – grondlegger van de traditionalistische *Delftse school* – is de maat vol. Hij vertrekt in 1950 uit Groningen. Hij zal worden opgevolgd door een van zijn leerlingen, J.J.M. Vegter, die er in slaagt de plannen zo te wijzigen dat Monumentenzorg en het rijk instemmen met de wederopbouwplannen. Op 30 juni 1952, zeven jaar na de verwoesting, stelt de raad het definitieve plan vast. Het eerste pand dat zal verrijzen in 1952 is de studentensociëteit *Mutua Fides* aan de oostkant van de Markt. De noordwand zal met de voltooiing van de vestiging van V&D in Groningen in 1958 gereed komen. Van het nieuwe stadhuis, hartewens van de inmiddels naar de Raad van State vertrokken Cort van der Linden, komt het plan gereed in 1953. Het zal vervolgens nog vier jaar duren voor het rijk met het plan instemt, inclusief de glorieuze statietrap die tevens zorgt voor verbinding tussen het oude en het nieuwe stadhuis. Het nieuwe stadhuis zal in 1962 gereed zijn. Daarmee zal Vegter een belangrijke bijdrage leveren aan de nieuwe Grote Markt, want hij zal

niet alleen de architect zijn van het nieuwe stadhuis, maar ook van de studentensociëteit en de *Amsterdamse bank* die weer op zijn oude plek aan de Noordwand terecht komt. Met de laatste lege plek aan de Oostzijde van de Markt verloopt de invulling nog minder voorspoedig. Hier is het nieuwe cultuurcentrum gedacht met er naast een parkeergarage. Het ontwerp wordt in 1960 door de gemeenteraad goedgekeurd, maar ook tegen dit plan maakt het rijk bezwaar en weigert toekenning van een subsidie. Inmiddels gaan in Groningen stemmen op om het cultuurcentrum op de veemarkt te situeren. Mij (PB) staat een bezoek bij

voert het woord: "De oude Markt komt niet terug, dat is onmogelijk. Wel kan dan iets van de oude sfeer teruggevonden worden maar dan aangepast aan de praktische behoeften van het stadsleven in deze tijd." Vele Groningers zullen in en na 1975 de oude sfeer in de weer opgebouwde Markt niet terugvinden: Juist de aanpassing aan de praktische behoeften van het stadsleven in deze tijd: de schaalvergroting in de bebouwing, de grotere uitmondingen die de beslotenheid van het vroegere plein teniet doet, het opschuiven van de rooilijn aan de oostkant en het verdwijnen van de Waagstraat verhinderen dat de intieme sfeer van

"De oude Markt komt niet terug, dat is onmogelijk."

dat ik in 1961 aan de studentenarts Schönfeld Wichers (Belcampo) bracht om hem te consulteren vanwege een medisch ongemak. Na een snelle greep in zijn medijnkast sprak hij verder over de huisvesting van het cultuurcentrum. Naar zijn mening getuigde de vestiging aan de Grote Markt van een bekrompen provincialistische zienswijze. Kennelijk sprak hij namens een invloedrijke groep Groningers, want inderdaad komt het gemeentebestuur terug op zijn eerder besluit en komt het centrum alsnog aan de veemarkt. Het zal dan nog tot 1975 duren voor het laatste gat in de wanden van de Markt is opgevuld en wel met de Naberspasje en een parkeergarage. Daarmee is eindelijk de wederopbouw van de Grote Markt voltooid.

In mei 1947 organiseert de Vereniging tot Bevordering der Bouwkunst in de Prinsenhof een tentoonstelling onder de titel *Bouwend Groningen*. Commissaris der Koningin E.H. Ebels

het verleden terugkomt. Het zal de oorzaak vormen voor de blijvende verandering en ontwikkeling van de Grote Markt.

Herbezinning, hernieuwing en herinrichting

Terugkijkend kunnen de veranderingen die zich vanaf het begin van de jaren negentig op en rond de Grote Markt hebben afgespeeld worden gezien als een stapsgewijs terugkomen op de beslissingen die in het wederopbouwproces van direct na de Tweede Wereldoorlog zijn genomen. Er heeft allereerst een soort van *herbezinning* plaatsgevonden: er is ontevredenheid, dus hebben we 't misschien niet goed gedaan? Daarop volgt aan de Westkant van de Markt allereerst een actie van *hernieuwing*, in de zin van terugbrengen naar de oude situatie: het Waagstraat complex. Vervolgens komen er voorstellen voor complete *herinrichting* aan de Noord- en Oostzijde van de Markt,

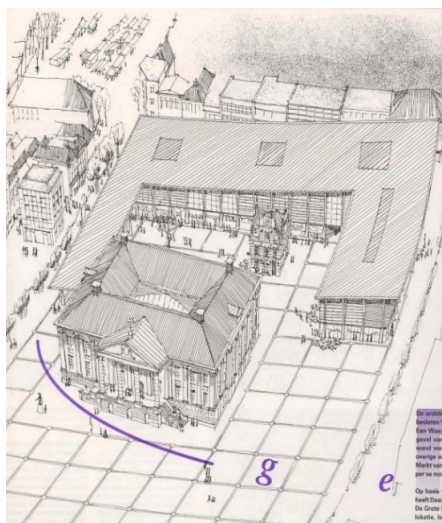

inclusief functionele herordening. We nemen de plannen een voor een door.

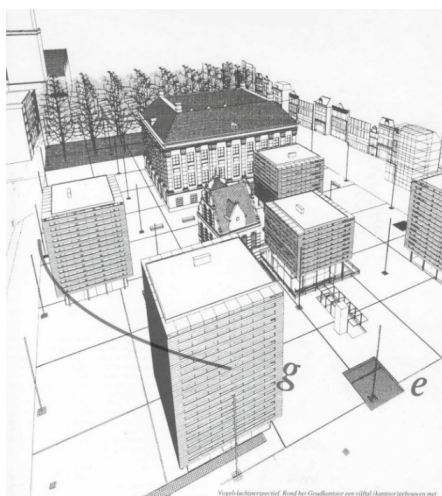
Het Waagstraat project

De ontevredenheid en de herbezinning treffen allereerst het nieuwe stadhuis aan de Westzijde van de Markt. Het ontwerp van architect Vegter uit 1953 – een soort witte doos van marmer – is na veel discussie gereedgekomen in 1962, maar heeft de harten nooit veroverd. Het heeft een rare hoge brede 'staatsietrap' naar de afdelingen voor het publiek op de 1^e etage, en een vreemde luchtbrug naar het oude stadhuis. Nog belangrijker: op straatniveau is het bouwwerk bijna volkomen ontoegankelijk. Het heeft een 'dode plint' en dat komt de levendigheid aan deze kant van de Grote Markt niet ten goede. Het besluit valt om het af te breken, en een volkomen nieuw ontwerp voor dit deel van de Grote Markt te laten maken, waarin de vroegere Waagstraat als verlengde van de Herestraat terugkomt. Men mikt op meer winkels, en een terugkeer van de levendige sfeer van vroeger. Begin 1991 worden vier architecten uitgenodigd om een ontwerp te maken. Er komt een jury van deskundigen, maar ook de stadjes mogen meebeslissen over welk ontwerp gekozen wordt.

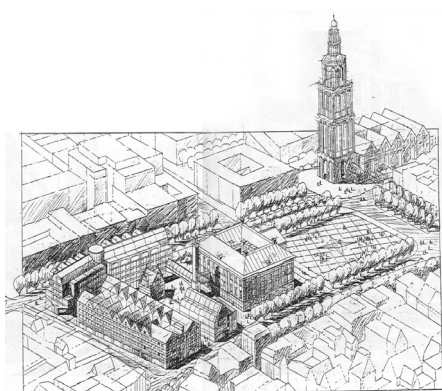
De vier architecten zijn Gunnar Daan, Koen van Velsen, Adolfo Natalini en Jo Coenen. In het ontwerp van Coenen (hier niet afgebeeld) blijft het nieuwe stadhuis toch staan, alleen worden de staatsietrap en de luchtbrug afgebroken. Hij zet ook een bomenrij rondom de Grote Markt. Bomenranden zien we ook in het oorspronkelijke ontwerp van Natalini. In het ontwerp van Van Velsen, die vijf blokachtige gebouwen rond het Goudkantoor plaatst, is het plein voor het oude stadhuis zelfs helemaal met bomen vol gezet! Gunnar Daan creëert een U-vormig gebouw met een binnenplein dat via 'poorten'

Ontwerp Gunnar Daan

Ontwerp Koen van Velsen

Ontwerp Adolfo Natalini

toegankelijk is. Geen bomen. Natalini past zijn ontwerp later nog aan (met een glazen luifel tussen het Goudkantoor en de nieuwbouw) en laat dan ook de bomen weg. Toch is het opvallend dat in eerste instantie veel ontwerpers aan bomen denken. De betrekkelijke sfeerloosheid van de

Grote Markt wordt vaak in verband gebracht met het gegeven dat ze groot (te groot) en 'kaal' is. De vraag naar meer sfeer wordt dan al gauw beantwoord met bomen en bankjes.

In december 1991 blijkt dat de vakjury kiest voor het qua vormgeving uitdagende ontwerp van architect Gunnar Daan. Maar uit de publieksenquête blijkt een grote voorkeur voor de meer traditionele architectuur van Natalini. Zijn plan blijkt ook als enige binnen de budgettaire kaders te blijven. In februari 1992 besluit de gemeente dit ontwerp te kiezen. In 1993 wordt het definitieve ontwerp vastgesteld. In 1994 wordt het stadhuis gesloopt en gaat de nieuwbouw van start, en in 1997 is de nieuwbouw klaar. In vakkringen van architecten wordt gemord, maar de Groningers vinden het mooi en zijn er best tevreden mee.

De nieuwe Noordzijde

Het succes van het Waagstraat complex smaakt naar meer, en al terwijl het nog gebouwd wordt begint de gemeente al plannen te maken voor een reconstructie van de Noordwand van de Markt. Het is van het begin af aan duidelijk dat het hier lastiger zal zijn dan bij het Waagstraatcomplex. Daar was alle grond waarop de ingreep zich voltrok eigendom van de gemeente. Maar aan de Noordwand moet gedeald worden met een groot aantal afzonderlijke eigenaren. Er zal ook een beetje 'ruilverkaveling' moeten plaatsvinden. Maar dat lijkt wel haalbaar: bij de reconstructie van de Folkingestraat is daar begin jaren 80 al succesvol mee geëxperimenteerd. En heel belangrijk: niet alleen de meeste inwoners van Groningen zien het wel zitten dat de Noordwand wordt aangepakt, ook de betrokken winkeleigenaren neigen ertoe. Voor V&D, de belangrijkste speler aan deze kant, is het een uitgelezen kans haar veel te ruime winkelas wat in te nemen. En de Bijenkorf – in 2001 met een 'proefvestiging' naar

de Herestraat gekomen – lonkt al snel ook naar een plek aan de Noordwand. Belangrijk detail: de Bijenkorf is vanaf 1999 met V&D (én de Hema) verenigd in één beheersmaatschappij (Vendex KBB) en hoe mooi zou het niet zijn als deze beide grote jongens schouder aan schouder midden aan de Noordwand zouden kunnen zitten.

In 2000 komt rijksbouwmeester Jo Coenen met een integraal ontwerp voor de 'Nieuwe Noordzijde' waar

Alleen met die voorziening erbij zien zij kans om echt nieuw kooppubliek naar de Noordzijde te trekken (vooral 'funshoppers') en zonder die ondergrondse parkeervoorziening brengen ze geen driehonderd miljoen gulden op tafel als bijdrage in de bouwkosten.

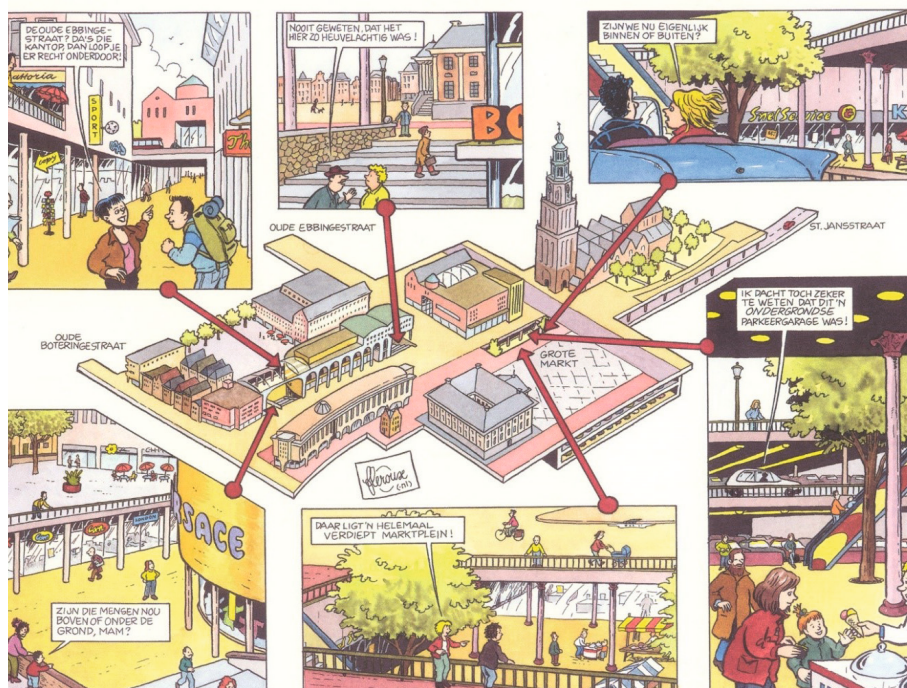
Dit dilemma brengt de gemoederen in de stad hevig in beweging. Het plan Coenen wordt in hoofdlijnen door alle partijen omarmd: door het gemeentebestuur, door de

in de markt' leidt tot het scheefzakken of zelfs omvallen van de Martinatoren. De afloop is bekend. Bij een referendum over de Noordwandplannen op 21 februari 2001 komt 56% van de stemgerechtigde bevolking op, en die stemt met een verbijsterende 81% tegen. Het debat over de vernieuwing van de grote Markt Noordzijde komt tot stilstand – een stilstand die nu al twintig jaar voortduurt.

Het beraad over de nieuwe Oostzijde

Het gemeentebestuur beseft in 2001 terdege dat het heel onverstandig zou zijn om onmiddellijk weer aan de slag te gaan met nieuwe plannen voor de noordzijde van de markt. Maar tegelijk is het duidelijk dat er wél iets moet gebeuren, want de Groninger binnenstad functioneert rond 2000 duidelijk niet echt goed meer. Er is te weinig variatie in het winkelaanbod. Veel te veel filiaalvestigingen. De winkelleegstand neemt toe. Veel pandeigenaren investeren niet meer. Het binnenstad bezoek blijft achter bij dat van vergelijkbare steden. De bestedingen per bezoek nemen af. Het omzetaandeel van buiten de stad is relatief laag, en daalt. Een forse impuls om het tij te keren is en blijft duidelijk nodig, en nu dat met de Noordwand is mislukt wordt de blik op de Oostwand gericht. Dat is een beetje de 'dooie kant' van de markt, zonder winkels. Het is de plek van de mislukte Naberpassage, met de voor de gewone burgerij nutteloze studentensociëteit Mutua Fides als centraal element. Ja, hier bevindt zich een zeer geschikt nieuw toneel voor herinrichting, een plek ook voor het inbrengen van echt nieuwe functies die de Markt en ook de binnenstad als geheel nieuw elan zouden kunnen geven.

Wijs geworden door het echec met de Noordwand blijft het college van B&W met de gemeenteraad ditmaal op afstand bij het voorbereiden van nieuwe plannen voor herinrichting. Er wordt door hem een 'beraad' van niet minder dan 40 op gevarieerde

Impressie in stripvorm van het plan Coenen voor de nieuwe noordzijde van de Grote Markt.

alle betrokken partijen inclusief de gemeente enthousiast over zijn. In het plan worden de winkels langs de Noordzijde van de markt vervangen door nieuwbouw, komt er een verdiepte winkelgalerij voorlangs (al snel naar het Rotterdamse voorbeeld 'koopgoot' genoemd) en een nieuw plein aan de achterkant bij de Rode Weeshuisstraat. Er is maar één moeilijkheid: de private investeerders die bij de realisatie van het plan nodig zijn scharen zich met elkaar achter Multivastgoed, de huisprojectontwikkelaar van V&D, met de eis van een onder de Grote Markt te bouwen parkeergarage.

betrokken bedrijven én door de burgerbevolking. Maar dat ene detail: de parkeergarage onder de markt, is wel erg strijdig met het 'de auto de binnenstad uit beleid' dat in de jaren zeventig is ingezet met het linkse programcollege van 'Max en Jacques' dat Groningen het bekende en beruchte verkeerscirculatieplan bracht. Enigszins voorspelbaar, groeit er al gauw een protestbeweging. Die krijgt – en dat was minder voorspelbaar – allengs een meerderheidsaanhang onder de burgerij, vooral als de protestleiders met een omineuze (weliswaar misleidende) poster komen waarop te zien is hoe een 'gat

.....op de plaats van de parking kan vervolgens een nieuw groot bouwvolume gerealiseerd worden, voor een openbare functie....

Een van de plaatjes uit het plan Neutelings uit 2003, waarop duidelijk wordt gemaakt dat bij het 'leeglopen' van de ruimte achter de Oostwand van de Grote Markt er op de plaats van de vroegere Naber parkeergarage ruimte ontstaat voor 'een groot nieuw bouwvolume' voor een nieuwe openbare functie. Te zien is dat ook een nieuw bouwblok voorlangs de plek van Mutua Fides is getekend, waarmee de rooilijn een flink stuk naar voren gaat. In deze fase van de planvorming is het oude pand van Mutua Fides nog wel op zijn plek gebleven want daar houden de studenten aan vast. Er wordt alleen een nieuw stuk bijgebouwd aan de voorkant. Dit is ook de reden waarom het 'nieuwe bouwvolume' niet aan de Markt kan staan, maar in de ruimte erachter moet komen. Daar is uiteindelijk ook het nieuwe Forum gebouw neergezet. Pas in juni 2007 (als de ontwerpen voor het niet-aan-de-markt Forum gebouw al voorliggen in de publieksenquête) besluit Vindicat 'opzij te gaan' richting hoek Sint Jansstraat, met een complete nieuwbouw. Te laat om de nieuwe cultuurfunctie (of het nu muziektheater of bibliotheek zou worden) een gezicht aan de Markt zelf te kunnen geven.

wijze bij de stad betrokken personen bijeengebracht: vertegenwoordigers van alle buurtverenigingen en diverse andere organisaties, ondernemers uit de binnenstad, makelaars, architecten en stedenbouwkundigen, en een paar deskundigen van de universiteit. De groep krijgt de naam 'Forum/Grote Markt' (de naam is een

voorteken, zo zal later blijken) en ze moet plannen gaan ontwikkelen waarvan op *voorhand* duidelijk zal kunnen zijn dat die een draagvlak onder de bevolking zullen hebben. Men wil niet opnieuw voor vernederende referendumverrassingen komen te staan.

Het Forum gaat van start op 19 juni 2001. In de vier jaren die volgen zal de groep tot de zomer van 2005 in totaal 12 keer bijeenkomen. Voor een echte stap-voor-stap beschrijving van het hele discussieproces is hier geen ruimte, maar de belangrijkste 'mijlpalen' in dat proces zijn de volgende:

Muziektheater. In de beginfase (2001) van het Forumberaad staat de wens centraal om aan de Oostzijde van de Markt een groot multifunctioneel muziektheater te bouwen. Dit is eigenlijk al een oude wens uit de wederopbouwplannen van Granpré Molière van direct na de oorlog, die weer actueel is geworden omdat de Oosterpoort aan groot onderhoud toe is. Misschien kan die maar beter gesloopt worden en vervangen door nieuwbouw aan de Grote Markt. Een cultuurfunctie zou daar een echte nieuwe toevoeging zijn, die ook aantrekkingskracht buiten de stad uitoefent. En beter dan alleen maar nog meer winkels. Een advies in deze zin wordt in januari 2002 door het Forum aangeboden aan het college van B&W. Woordvoerder hierbij is Piet Spijk, hij is de vertegenwoordiger van de Vrienden van de Stad Groningen in het Forumberaad. De gemeenteraad neemt het advies over. In maart zijn er dan raadsverkiezingen, en in april treedt een nieuw college van B&W aan. In zijn programma meldt dat college dat de Oosterpoort wordt gesloopt en dat er een nieuw cultuurcentrum aan de Oostzijde van de Grote Markt komt met een grote concertzaal (800-1000 personen) en een parkeergarage eronder die de parkeergarage bij de Naberpassage vervangt.

Ideëënmarkt. In januari 2003 wordt er een ideëënmarkt gehouden, waarvoor de bevolking wordt opgeroepen voorstellen voor de Oostwand in te dienen. Er worden 86 voorstellen ingediend. Als meest realistische daarvan blijven er vijf over: warenhuis, bibliotheek, muziektheater, centrum van geschiedenis, en 'mix kleine initiatieven'.

Plan Neutelings. Op uitnodiging van de gemeente maakt het Rotterdamse bureau Neutelings-Rietdijk een ruimtelijk plan voor de invulling van het Oostzijde gebied. Aan de (inmiddels) negende bijeenkomst van

het Forumberaad in mei 2003 presenteert Neutelings een plan waarin hij met gekleurde blokjes door het gebied schuift (zie de afbeelding) en waarin blijkt dat er voldoende ruimte is om meerdere functies in te passen. Zeker als de rooilijn aan de oostkant ook flink vooruitgeschoven wordt. In een maximaal model passen zowel een muziekcentrum, een bibliotheek, en een centrum voor de geschiedenis, met een parkeergarage eronder. Zowel het Forum als de gemeenteraad nemen deze visie over. Neutelings maakt er trouwens geen geheim van dat hij zelf niets ziet in het verhuizen van het cultuurcentrum Oosterpoort naar de Grote Markt.

Huis voor informatie en geschiedenis. In januari 2004 komen drie door de gemeente daartoe uitgenodigde 'cultuurpauzen' uit de Randstad met een volgend advies over de functionele invulling van het Oostwandgebied: sloop de Oosterpoort toch maar niet, vergeet een muziektheater aan de Grote Markt, maar mik op een 'bibliotheek nieuwe stijl'. Bij de bespreking in de 10e bijeenkomst van het Forum wordt duidelijk dat de pauzen ('de Wijzen uit het Westen') dat in combinatie zien met een 'huis voor de geschiedenis' (geschiedenis van de stad, wel te verstaan). Kees van Twist van het Groninger Museum en Rob Pronk van de Openbare Bibliotheek pakken dat idee op en verwerken het tot het concept 'Huis van Informatie en Geschiedenis' (november 2004). Het Forumberaad omarmt dit plan. Het wordt door de gemeente verwerkt in een *Startnotitie Grote Markt Oostzijde* en de gemeente bereidt een nieuw referendum voor waarin de bevolking hierover mag stemmen.

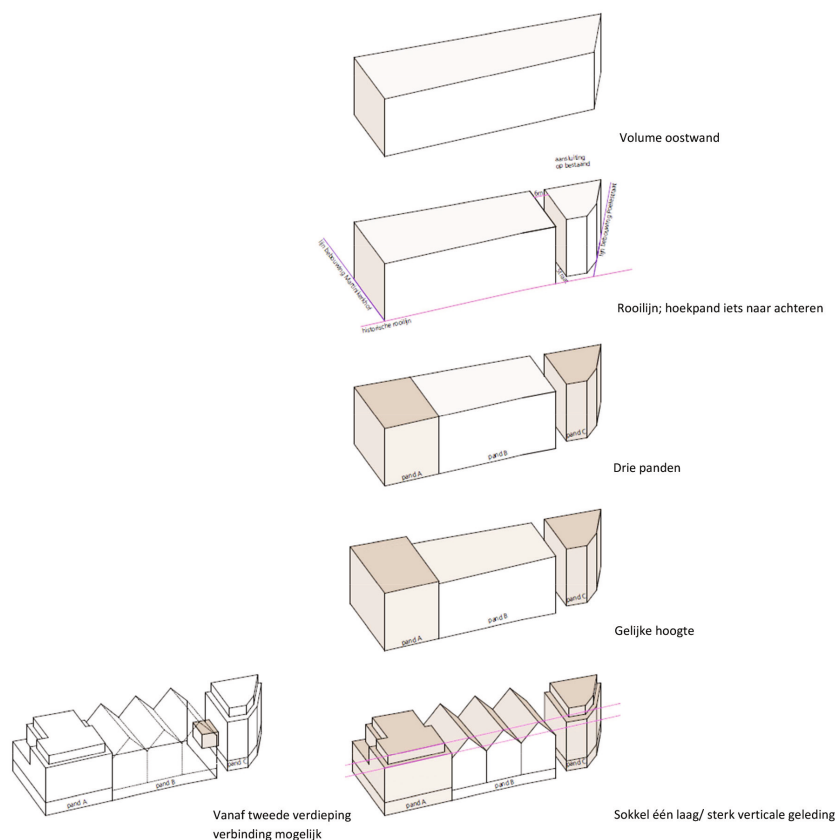
Referendum en Publieksenquête. In juni 2005 is de uitslag van het referendum positief en ook de gemeenteraad stemt in. Het te ontwerpen nieuwe 'huis' zal behalve een bibliotheek en geschiedeniscentrum

ook een debatcentrum, filmhuis en archief gaan omvatten. En het wordt van een nieuwe naam voorzien: het *Groningen Forum!* Een klein jaar later (april 2006) worden zeven architecten uitgenodigd een ontwerp te maken. In juni 2007 worden die ontwerpen onderwerp van een nieuwe publieksenquête. Winnaar is het ontwerp van NL Architects.

Forum en Oostwand in het Bulletin van de Vrienden, een reflectie

De Vrienden hebben zich niet alleen actief geweerd in de debatten over het Forum en de Oostwand, maar ook geprobeerd concreet invloed uit te oefenen op de plan- en besluitvorming hieromtrent.

De lijn die de Vrienden volgen is helder. Zij scharen zich achter de *Startnotitie Grote Markt Oostzijde*. Wat het Forum betreft juichen ze de gekozen procedure toe waarbij de burgers een adviserende stem mogen uitbrengen over zeven door deskundigen geselecteerde ontwerpen en het laatste woord vervolgens aan de gemeenteraad is. Bij de keuze van de burgers, het ontwerp van NL-Architects, hebben de vrienden wel bedenkingen. Gelet op de omgeving torent dit Forum wel erg hoog en massief boven zijn omgeving uit. Maar de kritiek van de Vrienden geldt vooral de implementatie en uitwerking van het gebiedsplan als geheel. Het zijn met name de bestuursleden Piet Spijk, Thomas Sleyfer, Pieter Bootsma, Tineke Vooys, Jan van der Laan, Jan Giezen en Tom van der Meulen die in het *Bulletin* uiting geven aan de bedenkingen. Bij het Forum menen de Vrienden dat dit anders gepositioneerd zou kunnen worden, waardoor de architectonische kwaliteiten ervan beter tot hun recht zouden komen en de pleinfunctie van de Nieuwe Markt zou worden versterkt. Bij de Oostwand hameren de Vrienden erop dat de gemeente zich niet houdt aan het afgesproken uitgangspunt, namelijk

sokkel - 1 verdieping

massief met

dakverdieping

dat deze wand qua maatvoering en detaillering dient te worden ingepast in de bestaande bebouwing van met name de zuid- en de westwand – i.c. het stadhuis – van de Grote Markt: het befaamde 'dna' van Groningen.

Forum

De Vrienden vinden het jammer dat het spannendste deel van het Forumgebouw, de twee opengewerkte gevels, te weinig zichtbaar zijn. Zij suggereren daarom – bij monde van Piet Spijk – om het gebouw een kwartslag te draaien. Op die manier zal het glazen plein van het Forum visueel en functioneel worden verbonden met de Nieuwe Markt. De zichtlijn die zo zal ontstaan kan nog verder worden versterkt als de straat tussen de Grote en de Nieuwe Markt breder wordt dan gepland.

Als dit alles wishful thinking blijkt, pleiten de Vrienden ervoor om het Forum aan de zuid- en de noordkant voldoende ruimte te geven en de ingangen goed te markeren. Om het gebouw toch iets van zichtbaarheid te geven van grotere afstand, achten de Vrienden het zelfs voorstelbaar om een doorbraak te realiseren vanaf de Poelestraat.

Als de kredietcrisis losbarst en blijkt dat de bomen niet langer tot in de hemel groeien, komt er vanuit de Vriendenkring kritiek op het ambitieniveau van het Forum. Een terugkomende vraag in het Bulletin is of het gebouw wel echt zo'n trekpleister zal zijn voor mensen van buiten Stad en provincie. Wat als het Forum grotendeels zal moeten dienen voor de eigen bevolking? Is zo iets imposants dan eigenlijk nog wel nodig? Hebben de functies die erin zullen worden verenigd – met name OB en bioscopen – niet al heel bevredigende eigen locaties? Het enige dat nog niet bestaat en waar wel behoefte aan is, is een historisch museum, maar dit vormt tegelijkertijd een problematisch project. Want maak zo'n museum maar eens tot

publiekstrekker. Er is beeldende kunst nodig om de geschiedenis mee te trekken, dat laten de plannen zien die voor het Rijksmuseum in Amsterdam zijn gemaakt en daar ook worden doorgevoerd. In het Forum zal er echter geen kunst zijn om de geschiedenis verteerbaar te maken. Het Forum dreigt in de ogen van de Vrienden tot slechts een som van delen te worden die elders al floreren. Trekkers van het project, zoals Kees van Twist en Bas van Kampen, zien dit vanzelfsprekend anders. Eenheid van locatie zal volgens hen leiden tot kruisbestuiving, waardoor, met volop inzet van nieuwe media, prangende maatschappelijke en culturele vragen van nieuwe, creatieve antwoorden kunnen worden voorzien, tot heil van stad en lande. De Vrienden blijven sceptisch en vanzelfsprekend dus ook over het gebouw zelf. Want als de voorzieningen waarin het Forum zal voorzien al goed onder dak zijn of – zoals een historisch museum – moeilijk onder dak te brengen, dan is er ook niet zo'n groot, pretentieuw bouwwerk nodig. De Vrienden willen nog wel een nieuw gebouw, maar zij bevelen aan dit veel kleinschaliger te houden. En ook flexibeler. Niet meer in één keer een groot bouwwerk neerzetten, maar iets ontwerpen dat je al naar gelang de behoeften kunt uitbreiden, waarbij ook aan commerciële partijen wordt gedacht. Hoe zo'n alternatief Forum er architectonisch verantwoord uit moet komen te zien, blijft in het Bulletin onuitgewerkt.

Oostwand

Als de gemeente met het door architect Thomas Müller opgestelde beeldkwaliteitsplan voor de Oostwand komt, sturen de Vrienden, op 13 februari 2007, een schriftelijke reactie. Ze wijzen erop dat de wand overal hoger zal zijn dan het stadhuis er tegenover en daardoor een massieve indruk zal maken. Het zou beter zijn de hoogte te variëren en zo de vijf bouweenheden te accentueren waaruit de wand volgens

plan zal bestaan. Verder pleiten de Vrienden ervoor om in het plan een duidelijke verticale geleding van de bouweenheden op te nemen en hun rooilijn licht te laten verspringen. Als het beeldkwaliteitsplan op 19 juni in de Oosterpoort officieel wordt gepresenteerd, blijkt uit niets dat naar deze aanbevelingen is geluisterd. Hierop bekritiseert Johan de Haan in het Bulletin het 'classicistische' karakter van het plan. Om de wand te contrasteren met het Forumgebouw – en te laten aansluiten op de architectuur van het stadhuis en de

van het Mutua Fides gebouw in het beeldkwaliteitsplan gehekel. Het zal een saai, massief gebouw worden dat geen herinnering in zich draagt aan de zorgvuldige wederopbouwarchitectuur die er stond en niet aansluit op de zuidwand van de Grote Markt. Niet alleen visuele saaiheid ligt op de loer, ook gebrek aan reuring. De begane grond van het Mutua Fides pand moet volgens de Vrienden een publieke functie krijgen. Wat het geheel van de plannen betreft – Forum en Oostwand, maar ook andere ambitieuze projecten – vra-

Volgens De Haan laat het plan voor de Oostwand een eenheidsworst-architectuur zien die bon ton is in allerlei Europese steden.

grootste panden van de zuidwand – wil Müller de horizontaliteit en de massaliteit van de nieuwe Oostwand benadrukken. Hiermee gaat hij recht in tegen de gedifferentieerde bebouwing van de zuidwand, waarop hij naar eigen zeggen eveneens wil aansluiten. Volgens De Haan laat het plan voor de Oostwand een eenheidsworstarchitectuur zien die bon ton is in allerlei Europese steden. Op zichzelf is daar niet heel veel mis mee, maar ze heeft weinig te maken met het karakter van de historische bebouwing ter plaatse.

Met de brief aan de gemeente en de bijdrage van De Haan wordt de toon gezet voor de kritiek die de Vrienden blijven leveren op het beeldkwaliteitsplan en de uitwerking daarvan. In 2009 en 2010 wordt bij monde van eerst het bestuur en vervolgens bestuurslid Tineke Vooy's de uitwerking

gen de Vrienden zich af of deze wel gepast zijn in een tijd dat overal moet worden bezuinigd. Ze laten dit in juni 2010 de gemeente per brief weten. Als de voorontwerpen voor de bestemmingsplannen voor zowel het Forum, de Oostwand en het gebied achter Poelestraat ter inzage komen te liggen, dienen de Vrienden in september opnieuw een zienswijze in. Deze wordt op formele gronden niet in behandeling werd genomen, maar krijgt in de pers de nodige aandacht. In het stuk worden alle bezwaren en aanbevelingen van de Vrienden nog eens op een rij gezet. Nadrukkelijk keren ze zich tegen de toestemming die de gemeente lijkt te willen verlenen om de Oostwand nog hoger te maken dan de geplande 23 meter en tegen de brede onthefingsmogelijkheid waarvan in het bestemmingsplan sprake is.

Forum en Oostwand

Op 16 september 2010 wordt op initiatief van de Vrienden een openbaar debat gehouden over Forum en Oostwand. Jan Giezen geeft er het standpunt van de Vrienden weer. Niek Verdonk, die optreedt namens de gemeente, lijkt aan de Vriendenwensen tegemoet te komen, maar het is eerst zien en dan geloven. Helemaal omdat wanneer de debatavond plaats vindt, het beeldkwaliteitsplan de gemeenteraad reeds is gepasseerd. In het bulletin toont Piet Spijk zich sceptisch of de gemeente werkelijk van zins is om ook maar iets te veranderen aan de plannen voor Forum en Oostwand. Laat staan om het Forum te verkleinen en niet achter maar in de Oostwand te situeren, een idee dat Spijk van Maarten Schmitt had overgenomen en dat nu door het Vriendenbestuur wordt geadopteerd.

In het eerste Vriendenbulletin van 2014 blikt Bootsma terug op de meest recente ontwikkelingen. Mutua Fides is intussen grotendeels gebouwd en zoals wel te verwachten viel, grotendeels volgens het beeldkwaliteitsplan. Ook voor de rest van de Oostwand blijkt dit plan nog onverkort van kracht. Wel toont Bootsma zich tevreden over de ontwerpen voor de nieuwe panden aan de achterkant van Poelestraat. Bij het Forum schudt Bootsma het hoofd over de verregaande commercialiserings- en horecaïseringszucht die het project inmiddels, dankzij een nieuwe projectleider, in hun greep hebben gekregen. Er lijkt allemaal weinig aan te doen en het is nu zaak Forum, Nieuwe Markt en Oostwand maar zo goed mogelijk te voltooien.

Nogmaals de Oostwand

Het bestemmingsplan en het beeldkwaliteitsplan voor de Oostwand blijkt aanpassing te behoeven. De projectontwikkelaar wil mogelijkheid tot schaalvergroting waarmee hij de investeerders denkt te trekken die het tot nu toe laten afweten. Op 8 april

2014 wordt het nieuwe beeldkwaliteitsplan bij RO/EZ gepresenteerd. Het gaat om twee alternatieven voor het oorspronkelijke plan met elk drie in plaats van vijf bouweenheden (Mutua Fides inbegrepen). De grotere eenheden zijn nu wel meer nadrukkelijk verticaal geleed en verwijzen daarmee volgens Müller naar Hanzepakhuizen. In het bulletin wijst Tom van der Meulen op het kwestieuze van deze referentie en stelt Tineke Vooy's voor: "Waarom wachten we niet met bouwen tot de crisis voorbij is?"

In september 2014 komt nog weer een nieuwe herziening van het beeldkwaliteitsplan op de agenda van de gemeenteraad. Omdat de grond waarop de nieuwe Oostwand moet verrijzen nog altijd niet is verkocht, schept de gemeente nu de mogelijkheid om de doorgang naar de Nieuwe Markt te overbouwen. Hierdoor zouden de Nieuwe Markt en het Forum visueel geïsoleerd worden van de Grote Markt. Bij de inspraakronde in de Commissie Ruimte en Wonen verzetten de Vrienden zich fel tegen deze aanpassing van het beeldkwaliteitsplan. De meerderheid van de Commissie, inclusief de PvdA, de partij van de verantwoordelijk wethouder, steunt dit verzet, maar in de voltallige gemeenteraad blijkt die partij te zijn omgegaan. Gevolg is dat de raad voor de mogelijkheid van een overbouwde doorgang stemt. Uiteindelijk kiezen de kopers van de grond toch voor een open straatverbinding, maar dat komt alleen omdat er zich slechts twee kopers aandienen.

Activiteiten

Panel

Willem Smink,
Cor Wagenaar,
Niek Verdonk,
Piet Spijk,
Erik Dorsman
Han Borg (voorzitter)

Het Resultaat: Gesprek over Forum, Nieuwe Markt en Oostwand

Plaats reserveren via info@vriendenstadgroningen.nl

Wanneer?

Woensdag 22 april 2020

Waar?

Groninger Archieven,
Cascadeplein 4, Groningen

Hoe laat?

20:00 uur (zaal is 19:30 open)

Wanneer?

Zondag 3 mei 2020

Waar?

Startpunt: achterzijde van het
stadhuis

Wandeling met thema '75 jaar Grote Markt'

Opgave: via info@vriendenstadgroningen.nl

Hoe laat?

14:00 uur

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Klaas Swaak:
**Het langzame
ontwaken**
€ 19,95

Spanningen rond werk en studie lopen zo hoog op dat een huwelijk spaak loopt en een gezin uiteenvalt. Een gevierd architect en een succesvolle marketinggoeroe/mediator drijven van elkaar weg als de negatieve publiciteit rond zijn prestigieuze cultuurgebouw aanzwelt en zij haar keuze voor een studie in het buitenland doorzet en vertrekt.

Johan van Gelder:
De vernietiging
€ 34,00

Deze uitgave is in het kader van 75 jaar vrijheid het resultaat van een zoektocht naar de vraag waar de Holocaustslachtoffers eigenlijk om zijn vermoord. Het namenmonument in dit boek is de ruggengraat. Ook wordt de vraag gesteld wat de zin is van al dat herdenken en het oprichten van nieuwe pijnlijke en soms omstreden Joodse monumenten en of dat niet hypocriet is tegenover de vermoorde Joodse Nederlanders, die per slot van rekening aan hun lot zijn overgelaten en mede door verraad de dood in zijn gedreven. Wie maakte dat toen wat uit en wie zal het vandaag de dag wat uitmaken als het er werkelijk op aankomt? In vredestijd is iedereen een held.

De breuk wordt definitief als hij overspel pleegt. De zoon weigert te gaan studeren en verbreekt de banden met zijn ouders. In een kraakpand sluit hij zich aan bij een groep hackers. Het is zijn vriendin die hem aanzet het contact met zijn ouders te herstellen. Het familiedrama, met de subtiel vertelde beweegredenen van de hoofdpersonen en hun uiteindelijke keuzes hoe verder te gaan, bevat ook een kritische beschrijving van relevante ontwikkelingen zowel in de architectuur en stedenbouw als in de relatie tussen overheid en burger.

Huub Oosterhuis,
Marten van Dijken
(vert.): Groningen
/ Grunnen
€ 15,00

Uitgeverij HetMoet geeft de bijna 60 jaar geleden geschreven gedichtencyclus 'Groningen' van Huub Oosterhuis opnieuw uit. De bundel verschijnt ditmaal echter in een tweetalige versie: Nederlands én Gronings. De auteur, theoloog en dichter (en vader van Trijntje) Huub Oosterhuis wil met de hernieuwde uitgave van de bundel Groningen de door aardbevingen getroffen bevolking van de provincie Groningen een hart onder de riem steken. De opbrengst van het handgebonden bundeltje (32 pagina's) gaat naar gedupeerden van de aardbevingen. Martin van Dijken vertaalde de gedichten naar het Gronings.

Anneke de Vries:
Vergezichten
€ 49,95

De Groningse kunstenaar Johan Dijkstra (1896-1978) liet een omvangrijk grafisch oeuvre na dat over het grootste deel stamt uit de jaren twintig, het boeiendste deel van zijn lange en veelzijdige carrière. Gestimuleerd door vernieuwende artistieke elan van De Ploeg ontwikkelde hij zich tot een van de belangrijkste grafici binnen de kunstkring. Ook buiten Groningen en zelfs internationaal vielen zijn prenten op door hun bijzondere kwaliteit. Met hun tegendraadse expressie overstijgen ze het conventionele zwart en wit van veel van Dijkstra's Nederlandse tijdgenoten. Na de Tweede Wereldoorlog, toen Dijkstra niet langer als graficus actief was, bleven zijn prenten mede het beeld bepalen op exposities van moderne Nederlandse grafiek. Dijkstra's houtsneden, etsen en litho's zijn gevarieerd van thema en techniek en vaak verrassend kleurrijk. Hij drukte zelden grote oplagen, maar experimenteerde liever van druk tot druk met de effecten van inkt en papier.

Deze catalogus biedt voor het eerst een compleet overzicht van Dijkstra's grafiek, met ruime aandacht voor de rol die prenten in zijn loopbaan spelen in wisselwerking met zijn schilderijen en tekeningen.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Vrienden van de Stad Groningen
Van Royenlaan 19A
9721 EJ Groningen

Bestuurssamenstelling

T. van der Meulen (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
J. Boéré (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
K. Jonkman
E. M. Meisner
P. H. Pellenbarg
A. R. Rubingh
H. T. van Veen

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984. We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomst- waarde) van de stad Groningen. We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies.

Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij bovenstaand correspondentie-adres of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail:
info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

Groeininga

